

**TAUTOS FORUMAS
PAREIŠKIMAS-PRAŠYMAS**

2026 m. liepos 14 d., Vilnius

**DĖL RINKIMŲ KODEKSO PAKEITIMO KONSTITUCINIO ĮSTATYMO GRĄŽINIMO
LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI PAKARTOTINAI SVARSTYTI**

Tautos forumas prašo Lietuvos Respublikos Prezidentą nepasirašyti Lietuvos Respublikos Seimo priimto Rinkimų kodekso 10, 16, 26, 33, 34, 46, 48, 72, 73, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 103, 108, 111, 112, 119, 123, 124, 129, 130, 138, 156, 172, 176 ir 193 straipsnių pakeitimo konstitucinio įstatymo Nr. XV-1128 (toliau – **Įstatymas**) ir grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti.

Priimtu Įstatymu neproporcingai ribojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje garantuojama įsitikinimų ir informacijos laisvė, Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtintą piliečių teisę dalyvauti valdant savo šalį, Konstitucijos 34 straipsnyje saugomos rinkimų teisės ir Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsniu garantuojama saviraiškos laisvė.

Žemiau pateikiame tik dalį esminių Įstatymo pataisų, kurios atskleidžia pavojingą valdžios siekį suvaržyti piliečių rinkimų teises, užgniaužti savarankišką politinį aktyvumą ir perduoti VRK iki šiol demokratinėje valstybėje sunkiai įsivaizduojamas politinės kontrolės galias:

- ✓ **Pakeistas 33 straipsnis.** VRK suteikiami itin platūs įgaliojimai rinkti informaciją ir asmens duomenis, plečiant valstybės galimybes kaupti jautrią informaciją apie politinio proceso dalyvius.
- ✓ **Pakeistas 78 straipsnis.** Kandidatams leidžiama keisti turto, pajamų ir privačių interesų deklaracijų duomenis net likus vienai darbo dienai iki rinkimų, faktiškai atimant iš visuomenės galimybę laiku patikrinti ir įvertinti rinkėjui svarbią informaciją.
- ✓ **Pakeistas 92 straipsnis.** Plečiamos galimybės pašalinti rinkimų stebėtojus ir riboti jų veiklą. Taip institucija, kuri pati turi būti nepriklausomai stebima, įgyja daugiau galių kontroliuoti ir nutildyti ją stebinčius bei kritikuojančius asmenis.
- ✓ **Pakeistas 93 straipsnis.** VRK faktiškai suteikiama politinio turinio cenzoriaus funkcija. „Rinkimų agitacija“ gali būti pripažinti bet kokie veiksmai, galintys paveikti rinkėjo apsisprendimą, o administracinei institucijai pavedama vertinti, kuri viešai paskelbta politinė informacija yra „klaidinanti“, „melaginga“ ar kompromituojanti.
- ✓ **Pakeistas 95 straipsnis.** Valstybės kontrolė perkeliama į socialinius tinklus ir skaitmeninę erdvę – plečiamos VRK galios kontroliuoti politinei komunikacijai naudojamas trečiųjų asmenų naudojamas paskyras, jų administratorius ir informacijos sklaidą.
- ✓ **Pakeistas 103 straipsnis.** Savarankiškai politiškai veikiantis pilietis paverčiamas valstybės kontroliuojamu „suinteresuotuoju asmeniu“. Norėdamas savo iniciatyva ir savo lėšomis viešai paremti ar kritikuoti politiką, jis įtraukiamas į registracijos, apskaitos, deklaratavimo, finansinių apribojimų ir sankcijų sistemą.

Taip sistemiškai kuriamas politiškai aktyvaus piliečio kontrolės mechanizmas, būtent Įstatymo pataisomis iš esmės yra išplečiama sisteminė politinės veiklos administracinė kontrolė.

Pirmiausia Įstatymu VRK iš rinkimus organizuojančios ir jų teisėtumą prižiūrinčios institucijos faktiškai paverčiama politinio turinio vertintoja, turinčia itin plačius įgaliojimus kontroliuoti piliečių politinę saviraišką. Pvz., pakeistu 93 straipsniu rinkimų agitacija pripažįstami ne tik tiesioginiai raginimai balsuoti už ar prieš kandidatą, tačiau ir bet kokie veiksmai, galintys paveikti rinkėjų apsisprendimą. Kartu VRK suteikiama teisė vertinti, ar viešai skleidžiama informacija yra „klaidinanti“, „melaginga“ ar kompromituojanti. Tokios neapibrėžtos ir vertinamojo pobūdžio sąvokos suteikia VRK pernelyg plačią diskreciją spręsti, kur baigiasi teisėta politinė kritika ir prasideda draudžiama agitacija, o tai kelia tiesioginę grėsmę politinės saviraiškos ir žodžio laisvei.

Konstitucijos 25 straipsnis garantuoja žmogui teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, taip pat teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Politinė saviraiška yra viena labiausiai saugomų saviraiškos laisvės formų. Be galimybės laisvai kritikuoti kandidatus, politines partijas, jų programas ir valstybės institucijų veiklą iš esmės negali egzistuoti reali demokratinė politinė konkurencija.

Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) byloje Bowman prieš Jungtinę Karalystę yra pabrėžęs esminį laisvų rinkimų ir saviraiškos laisvės ryšį: „Laisvi rinkimai ir saviraiškos laisvė, ypač politinių diskusijų laisvė, kartu sudaro bet kokios demokratinės sistemos pagrindą (žr. 1987 m. kovo 2 d. *Sprendimą Matu-Mohin ir Clerfayt prieš Belgiją*, A serija, Nr. 113, p. 22, 47 punktas, ir 1986 m. liepos 8 d. *Sprendimas Lingens prieš Austriją*, A serija, Nr. 103, p. 26, 41–42 punktai). Šios dvi teisės yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą sustiprina: pavyzdžiui, kaip EŽ yra pažymėjęs praeityje, saviraiškos laisvė yra viena iš „sąlygų“, būtinų „užtikrinti laisvą žmonių nuomonės išreiškimą renkantis įstatymų leidžiamąją valdžią“ (žr. *pirmiau minėtą sprendimą Mathieu-Mohin ir Clerfayt*, p. 24, § 54). EŽTT vertinimu, dėl šios priežasties laikotarpiu prieš rinkimus ypač svarbu, kad būtų leidžiama laisvai skleisti visų rūšių nuomos ir informaciją.

Šiuo atveju priimtais Įstatymo pakeitimais rinkimų agitacijos sąvoka išplečiama taip, kad ja gali būti laikomi ne tik tiesioginiai raginimai balsuoti už konkretų kandidatą ar politinę organizaciją, bet ir bet kokie veiksmai, galintys paveikti rinkėjų apsisprendimą.

Akivaizdu, kad minėta sąvoka neturi aiškiai apibrėžtų teisinių ribų. Straipsnis žiniasklaidoje gali paveikti rinkėjo apsisprendimą, žmogaus teisių organizacijos pareiškimas gali paveikti rinkėjo apsisprendimą, vieša kandidato kritika gali paveikti rinkėjo apsisprendimą, piliečio socialinio tinklo įrašas gali paveikti rinkėjo apsisprendimą, viešas tyrimas apie politiko veiklą gali paveikti rinkėjo apsisprendimą, netgi viešas raginimas atkreipti dėmesį į kandidato ankstesnius sprendimus gali paveikti rinkėjo apsisprendimą. Tad jeigu vien galimas poveikis rinkėjo apsisprendimui tampa kriterijumi valstybės reguliuojamai politinei veiklai nustatyti, riba tarp laisvos pilietinės saviraiškos ir valstybės kontroliuojamos rinkimų agitacijos faktiškai yra panaikinama.

Dėl sąvokos „klaidinanti ir melaginga informacija“ (93 str.)

Pastaroji sąvoka suteikia VRK neproporcingą teisę vertinti politinio informacijos turinį. Ydinga tai, kad VRK yra suteikiami įgaliojimai vertinti viešai skleidžiamą informaciją kaip klaidinančią ar melagingą, nes melagingas faktinis teiginys ir politinis vertinimas nėra tas pats. Pvz., politinėje diskusijoje apibendrinimus, prognozes, kritinius vertinimus ir subjektyvias

išvadas politikai bei visuomenės atstovai apie tuos pačius ekonominius, socialinius ar politinius procesus gali vertinti visiškai priešingai. Vienam asmeniui valstybės skola gali reikšti atsakingą investavimą, kitam – valstybės finansų žlugdymą. Vienam įstatymo projektas gali būti žmogaus teisių apsauga, kitam – žodžio laisvės ribojimas. Vienam politinis sprendimas gali būti kompromisas, kitam – išdavystė. Tačiau pagal priimtą reguliavimą esminė teisė visa tai vertinti yra perduodama būtent VRK.

Tačiau pagal šalies Konstituciją VRK nėra teismas. VRK netgi nėra mokslo institucija ar nepriklausoma faktų tikrinimo organizacija. Pagal Konstituciją ji tėra rinkimų organizavimo ir priežiūros institucija. Todėl nenustačius objektyvių ir teismine tvarka veiksmingai patikrinamų kriterijų VRK negali vienašališkai spręsti, kuri politinė informacija yra teisinga, o kuri klaidinanti. Priešingu atveju vienu politinių jėgų teiginiai neišvengiamai selektyviai bus vertinami kaip politinė nuomonė, o kitų – kaip visuomenę klaidinanti informacija. O tai visiškai pakerta visuomenės pasitikėjimą VRK rinkimų administravimo nešališkumu.

Dėl „Suinteresuotojo asmens“ instituto (95 str.)

Konstitucijos 33 straipsnis nustato, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Ši konstitucinė teisė negali būti paversta piliečio teise tik kartą per kelerius metus įmesti balsavimo biuletenį į balsadėžę. Tačiau Įstatymo pataisomis įtvirtintas vadinamasis suinteresuotojo asmens institutas iš esmės keičia šios pilietinės veiklos teisinį statusą. Pilietį ar piliečių grupę, savo iniciatyva ketinančia remti arba kritikuoti kandidatą ar politinę organizaciją, VRK gali įpareigoti registruotis, pateikti dokumentus, paskirti išdininką, tvarkyti finansinę apskaitą, deklaruoti gautas aukas ir patirtas išlaidas bei laikytis specialių finansavimo apribojimų (103 straipsnis). Tokiu būdu bet kokia pilietinė iniciatyva faktiškai yra prilyginama profesionaliai politinei kampanijai.

Šiuo atveju ypač aktuali EŽTT byla Bowman prieš Jungtinę Karalystę, kurioje reikšminga tai, kad EŽTT sprendė būtent dėl trečiojo asmens galimybės prieš rinkimus skleisti informaciją, galinčią paveikti rinkėjų pasirinkimą, ir konstatavo, kad neproporcingi finansiniai bei teisiniai ribojimai gali faktiškai tapti kliūtimi prasmingai dalyvauti politinėje diskusijoje. Joje apibendrinamas EŽTT konstatavo (47 p.), kad *<...> įstatymo 75 straipsnis visais praktiniais tikslais veikė kaip visiška kliūtis E. Bowman skelbti informaciją, siekiant paveikti Halifakso rinkėjus prieš abortus pasisakančio kandidato naudai. ... Iš to išplaukia išvada, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis“.*

Pažymėtina, kad Įstatymo pataisos sukūrė būtent analogišką reguliavimą, kai paprastas pilietis, ketindamas savo lėšomis išleisti leidinį, sukurti interneto svetainę, administruoti socialinio tinklo paskyrą ar organizuoti viešą kampaniją prieš, jo nuomone, netinkamą kandidatą, pirmiausia privalės tapti VRK administruojamo politinio proceso dalyviu. O tai yra neginčijamas tiesioginis valstybės įsikišimas į savarankišką piliečių politinę veiklą.

Dėl Įstatymo pataisų, sukeliančių Konstitucijoje netoleruojamą atgrasomąjį poveikį

Žmogaus teisių apsaugos požiūriu Įstatymo pataisas būtina vertinti pagal tai, kokį poveikį minėtas teisinis reguliavimas darys žmonių elgesiui. Šiuo atveju neaiški teisės norma, plati VRK diskrecija ir griežtų sankcijų grėsmė neabejotinai skatins piliečius atsisakyti teisėtos veiklos – jie nekritikuos kandidato ne todėl, kad neturi ko apie jį pasakyti, o todėl, kad nežino, ar jų veikla nebus pripažinta rinkimų agitacija.

Visuomeninės organizacijos neabejotinai atsisakys viešos kampanijos, nes nebėra teisinių garantijų, kad VRK jų nelaikys suinteresuotais asmenimis. Savo ruožtu žurnalistai ar

internetinės žiniasklaidos leidėjai vengs aštrių publikacijų, nes egzistuos rizika, kad informacijos turinys bus administracine tvarka vertinamas kaip rinkėjus klaidinanti informacija ar reguliuojama politinė agitacija. Būtent tai yra klasikinis atgrasomasis poveikis saviraiškos laisvei.

Dėl rinkimų stebėtojo priklausomybės nuo jo stebimos institucijos vertinimo (92 str.)

Pažymėtina, kad nepriklausomo rinkimų stebėtojo funkcija yra ne patvirtinti, kad rinkimų komisijos veikia tinkamai, bet kritiškai ir nepriklausomai vertinti rinkimų procesą. Todėl ydinga yra pataisomis įtvirtinta teisė atsisakyti registruoti stebėtoją arba panaikinti jo registraciją dėl VRK sprendimų nesilaikymo ar viešai skleidžiamos, komisijos vertinimu, klaidinančios informacijos.

Šiuo atveju Įstatymo pataisomis yra sukurta sistema, kurioje stebima institucija pati sprendžia, ar ją kritikuojantis stebėtojas skleidžia „klaidinančią informaciją“. Ji pati gali spręsti, ar nėra būtinybės dėl to gali pašalinti stebėtoją iš rinkimų stebėjimo proceso. Tai yra akivaizdus institucinis interesų konfliktas, nes stebėtojas, suvokiantis, kad jo vieša kritika gali tapti pagrindu panaikinti registraciją, neišvengiamai bus verčiamas slėpti pažeidimus.

Dėl neribotos prieigos prie asmens duomenų (33 str.)

Konstitucijos 22 straipsnis saugo žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą. Valstybės institucijos teisė rinkti informaciją apie asmenį negali būti abstrakti ir neribota. Tuo tarpu priimtomis pataisomis (33 straipsnis) iš esmės išplečiamos VRK galimybės neatlygintinai gauti informaciją iš valstybės registų, informacinių sistemų, valstybės ir savivaldybių institucijų, juridinių bei fizinių asmenų, taip pat tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis. Todėl šiuo atveju Įstatymo pataisos pažeidžia ne tik duomenų apsaugą, bet ir politinio proceso dalyvių privatumą.

Apibendrinant pažymėtina, kad žmogaus teisių požiūriu demokratija negali būti ginama nuo piliečių. Valstybė neturi teisės preziumuoti, kad politiškai aktyvus žmogus yra potencialus rinkimų proceso pažeidėjas, kurį būtina iš anksto registruoti, apskaityti ir kontroliuoti. Kitaip tariant, laisvi rinkimai nėra administracinė tyła, o intensyvi, kartais nepatogi ir valdžiai nemaloni politinė diskusija.

Atsižvelgdamas į išdėstytas aplinkybes, Tautos forumas prašo Lietuvos Respublikos Prezidentą

1. Nepasirašyti Rinkimų kodekso pakeitimo konstitucinio įstatymo Nr. XV-1128 ir, pasinaudojus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 71 straipsnyje suteikta teise, motyvuotai grąžinti jį Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti.
2. Tautos forumas mano, kad prieš siūlomam reguliavimui įsigaliojant turi būti atliktas išsamus jo atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22, 25, 33 ir 34 straipsniams, konstituciniams teisinės valstybės, proporcingumo ir teisinio aiškumo principams, taip pat Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsniui vertinimas, nes Įstatymo pataisomis iš esmės sprendžiama dėl Lietuvos piliečių rinkimų laisvės. Valstybė gali kontroliuoti rinkimų finansavimą, gali bausti už įrodytą sukčiavimą, gali ginti rinkimų procesą nuo neteisėto kišimosi, bet valstybė negali pati tapti politinės tiesos nustatytoja ir reikalauti, kad pilietis registruotų savo teisę įtikinti kitą pilietį.

Tautos forumas taip pat kviečia visas politines partijas, Seimo narius ir politines organizacijas, kurios nedalyvavo priimant šias ydingas, piliečių rinkimų laisvę ribojančias Įstatymo pataisas,

viešai palaikyti šį kreipimąsi ir atskirai kreiptis į Lietuvos Respublikos Prezidentą, prašant pasinaudoti konstitucine veto teise – nepasirašyti Rinkimų kodekso pataisų ir grąžinti jas Seimui pakartotinai svarstyti.

Tylėjimas šiuo atveju reikš susitaikymą su politiniais ir administraciniais suvaržymais, kurie neišvengiamai bus panaudoti ateityje prieš bet kurią opozicinę politinę jėgą, pilietinę organizaciją ar aktyvų pilietį. Jeigu valstybė ima spręsti, kokia politinė mintis yra teisinga, kas gali ją skleisti ir kokiomis sąlygomis pilietis gali mėginti įtikinti kitą pilietį, laisvų rinkimų nebelieka – tai reiškia pačios demokratinės Lietuvos valstybės žlugimo pradžią.

Tautos Forumo vardu:

Gaudentas Aukštikalnis, Alina Laučienė, Neringa Paškevičienė, Kęstutis Dubnikas, Algimantas Jankauskas, Laisvūnas Šopauskas, Saulius Dinda, Almantas Stankūnas, Gintautas Terleckas, Valentinas Šapalas, Vytautas Radžvilas, Gintaras Rinkevičius, Dobilas Kezys, Tomas Rutkauskas, Julius Neviera, Sigita Dimgailė, Edvardas Sinickas, Vilius Antanas Adomaitis, Valdas Kuckailis, Daiva Jakubonienė, Auksė Valantinienė, Lidija Veličkaitė, Eglė Lesniauskienė, Birutė Simutienė, Jolanta Mažylė, Petras Gudynas, Gražina Junevičienė, Algimantas Saulėnas

Tautos forumo pareiškimą-kreipimąsi parėmė partija Sąjūdis už miškus – Jaunoji Lietuva

Visų pritariančių vardu pareiškimą-kreipimąsi pasirašo Almantas Stankūnas